

Dansk referat af statsminister Krags samtaler i Moskva med ministerpræsident Khrusjtjov den 20. og 21. februar 1964.¹ Uddrag

Den 20. februar 1964

Dette møde var i programmet sat af som en visit, men blev i stedet for til egentlige forhandlinger, der varede i godt halvdanden time.

Hrustjov indledte med at henvise til det gode forhold mellem landene gennem tiderne. Ivan d. III afsluttede i det 15. århundrede en god overenskomst med Danmark.

Krag udtalte ønsket om at fortsætte de gode traditioner. Fredelig sameksistens er et godt grundlag, der kan ikke eksistere anden form for sameksistens i dag end den fredelige.

Hrustjov: Ja. krig er udryddelse af alle værdier og muligheder, vi står derfor fast på den fredelige sameksistens' principper. De er socialdemokrat, vi er kommunister. Vi har forskellige meninger om slutmålet, men vi er enige om sameksistens. Vi i Sovjetunionen mener, at det bedste er at udrydde udbytterklassen og opbygge et kommunistisk samfund. Men befolkningen i hvert enkelt land skal bestemme selv uden vold eller indblanding udefra. Vi mener, at vi kan få indflydelse på arbejderklassen i Vesten ved positive eksempler fra de socialistiske lande, men vi er imod eksport af revolutioner og kontrarevolutioner.

Vi har et godt forhold mellem vore to lande. Handelen udbygges, men er endnu ikke nået sit højeste niveau. Den vil kunne udvikles, efterhånden som den sovjetiske økonomi udbygges. Danmark diskriminerer imidlertid over for os. Vi havde i sin tid afsluttet kontrakter om tankbåde på 10.000 tons, men den danske regering øvede pres mod firmaet, således at det kun var i stand til at tilbyde både på 5.000 tons. Jeg synes, at det var ufornuftigt, og at det var imod dansk erhvervslivs interesser. Det var den amerikanske - ikke den danske - regerings politik, der blev ført. Jeg siger ikke dette for at sige noget ondt om den danske regering, men det er nødvendigt at tale rent ud. Det skadede vort indbyrdes forhold; vi havde ellers gode forbindelser med H.C. Hansen, og jeg tror, at han selv forstod det urimelige i denne politik. [...] Vi er rede til at samarbejde med Danmark, som er en nær nabo, og vi ved, at dansk skibsbygning er af høj kvalitet. Efter de oplysninger, vi har fået, vil det værft, der bygger skibene til os, blive lukket, hvis de ikke får ordrer fra os, og det vil vi gerne forhindre.

[...]

Krag: [...] Det er rigtigt, at der er forskel på socialdemokrater og kommunister, men udgangspunktet er det samme. Jeg tvivler på, at endemålet er forskelligt. Vi tilstræber begge at skabe materielt og kulturelt lykkelige forhold for befolkningen med lige chancer for alle.

Hrustjov: Vi er ikke imod dette mål, men socialdemokratiet og kommunismen er gået forskellige veje. Der er ikke enighed inden for socialdemokratiet om vigtige teoretiske problemer. Da jeg besøgte Østrig, talte jeg med forskellige fagforeningsledere, og én af dem ville overbevise mig om fredelig sameksistens mellem klasserne. Dette er ikke marxisme. En anden socialdemokrat, jeg talte med, var derimod tilhænger af klassekampen, så der er altså forskellige meninger mellem ledende socialdemokrater om dette vigtige spørgsmål. Visse socialdemokrater er liberale og kalder sig kun socialister for at narre.

Krag: Der har været ført mange teoretiske diskussioner, som bygger på forskelligt udgangspunkt med hensyn til definition af begreberne, og disse diskussioner har ikke altid været frugtbare. Det er lettere at blive uenige end at være enige. Det afgørende må være den praktiske udvikling. [...] Navnet på etiketten er mindre væsentlig.

Hrustjov: Det praktiske er selvfølgelig vigtigt, men det er nødvendigt at have et teoretisk grundlag. Vi står altid fast på marxismen. Vi mente i de første år efter revolutionen, at det var nødvendigt at have flertallets, arbejderklassens, diktatur over udbyterne. Partiet var arbejderklassens avantgarde. Nu er vi hele folkets avantgarde, hele folkets parti. Der er ikke længere udbytere og ingen strid mellem klasserne. Diktaturet har derfor spillet sin rolle og overlevet sig selv. Kineserne kritiserer os på dette punkt og siger, at der jo stadig er tyve og mordere. Men hvorfor skulle man have diktatur af den grund? Man skal bekæmpe

¹ På sovjetisk side var foruden Khrusjtjov følgende tilstede under samtalerne: udenrigsminister Andrej.A. Gromyko, udenrigshandelsminister Nikolaj Patolijev, viceudenrigsminister A.I. Orlov, ambassadør i Danmark Kliment Levytjkin og chefen for den skandinaviske afdeling i MID A. Kovaljov. - På dansk side var foruden Krag følgende tilstede: Udenrigsministeriets direktør Paul Fischer, ambassadør i Moskva Christian Holten Eggert, chef for Presseafdelingen udenrigsråd Kai Johansen, souschef i Økonomisk-Politisk afdeling viceudenrigsråd Jens Christensen, fuldmægtig Henrik Haxthausen, ministersekretær Helge Hjortdal og tolken W.H. Friis.

forbrydere med almindelige midler som politi, opdragelse o.s.v. [...] Hvis vi ville bevare arbejderklassens diktatur, ville det blot være at give vore fjender et godt våben. I borgerlige lande som f.eks. England har man demokratiske frihedsgoder, men det er monopolisterne, der regerer. Vi ville ikke give sådanne rettigheder til vore.

Krag: Vi er af den overbevisning, at Sovjetunionen i striden med kineserne er på den rette vej.

Hrustjov: Kineserne kritiserer os, fordi vi siger, at der er to veje til magten: revolutionen og den parlamentariske vej. Kineserne siger nej til den parlamentariske vej. Det er rigtigt, at denne vej ikke hidtil har været benyttet, men det kan ske. Kineserne forsvarede Stalin, men det var Stalins standpunkt, at man kunne gå den parlamentariske vej. Før sin død sagde han til en besøgende fra England, at den parlamentariske vej ikke var udelukket for Englands vedkommende, og dette står der også i det engelske kommunistiske partis program, som ikke blev kritiseret af Stalin. På dette punkt havde Stalin ret, afgørelsen om vejen må træffes af hvert enkelt land. [...]

/ det følgende er om den sovjetiske økonomi og spørgsmålet om evt. køb af danske varer/

Krag: Med hensyn til skibene er jeg ikke sikker på, at vor karakterbog er så dårlig, som De synes, men vi er enige i at glemme fortiden.

Hrustjov: Vi har flere gange hjulpet Danmark, når der var dårlige konjunkturer med hensyn til smør og sild, men H.C. Hansen sagde nej til at levere skibe.

Krag: Denne udtalelse sætter mange tanker i gang. Jeg husker indkøbet af smør, hvor vi var tilfredse, og jeg husker også den danske aftale om salg af to tankskibe. Selvom man i Vesten aftalte at standse sådanne salg, holdt Danmark sit løfte og leverede tankskibene. Jeg gjorde på det tidspunkt tjeneste ved den danske ambassade i Washington og måtte forklare amerikanerne, at vi måtte holde vort ord til Sovjetunionen. Men lad os gå over til nutiden. I dag er vi rede til at levere praktisk taget alle typer, også tankskibe.

Hrustjov: Det bad vi om for 10 år siden, og Danmark fik ikke tilladelse til at levere flere skibe til trods for, at det er et uafhængigt land.

[...]

Krag: De danske skibe er af særlig god kvalitet. Vi er glade for, at Hrustjov vil studere vor liste. Den indeholder mange varer af interesse for den sovjetiske produktions udvidelse, f.eks. kemisk industri (gødning og bekæmpelse af skadelige insekter). Biologi og fysiologi har også interesse. Vi kan levere tyresæd. Mælken fra dansk jerseykvæg har det højeste fedtindhold i verden.

Hrustjov: Jeg vil bede landbrugsministeren undersøge sagen. Vi var forbavsede, da vi hørte, hvor store mælkeydelser de danske køer kunne præstere, men nu kender vi metoden.

Krag: Vi kan også levere vandkanoner og kunsttørringsanlæg.

Hrustjov: Det har vi selv, men det vil måske være af interesse at købe danske læggekartofler, som vi ved er af god kvalitet. Vi er tilbage på dette område, og måske skal vi prøve. Vi er særlig interesseret i at få modstandsdygtighed mod sygdomme. Ministeren for udenrigshandel har ikke anbefalet, at vi skulle købe læggekartofler, men jeg er selv kommet ind på tanken. Vi vil sende specialister til Danmark for at se på de forskellige sorter. [...]

Krag: Vi har også udviklet modstandsdygtige stammer inden for frøavl.

Hrustjov: Vi må tage kontakt om dette spørgsmål.

Krag: Vi mener selv, at vi står på et temmeligt højt stade på dette område. Vi kan også give et ganske særligt billigt tilbud om levering af æg.

Hrustjov: Udenrigshandelsministeren kan undersøge, om De narrer os, ligesom socialdemokraterne narrer kommunisterne.

Krag: Der er ingen forskel på ægs ideologi. [...]

[...]

Hrustjov: Her er en prøve på kunstige æggehvide-stoffer, som kan bruges til kvæg, svin og fjerkræ. Det er første gang i verden, at et sådant stof er blevet fremstillet - amerikanerne har produceret det til kvæg, men ikke til svin og fjerkræ. Prøverne vil nu blive overgivet til industrien til fremstilling i stor målestok.

Krag: Ja, den moderne videnskab åbner vældige perspektiver. Hvis vi holder fred i verden og fortsætter fremskridtene, så har vi alle chancer for en enorm udvikling, og så ordner de andre problemer sig nok.

Hrustjov: Ja, det er rigtigt.

Krag: Karl Marx siger, at fremgangen i verden afhænger af produktionsmidlernes udvikling.

Hrustjov: De husker nok kun den sætning og Karl Marx' skæg.

Den 21. februar 1964

Krag: Angående samhandelsspørgsmålene har jeg intet at tilføje. Med hensyn til de politiske problemer så vil jeg gerne sige, at vi i Danmark ligesom i Norge og Sverige har læst Hrustjovs nytårsbudskab med stor interesse, og vi kan tilslutte os hovedlinien i de synspunkter, der blev fremsat. Det er rigtigt, at krig ikke er et egnet middel til afgørelse af stridigheder. Den logiske konsekvens heraf er, at alle uoverensstemmelser løses med fredelige midler. De Forenede Nationer er et væsentligt instrument i fredens interesse, som vi bør styrke mest muligt. Da man efter krigen skrev FN's forfatning, oprettede man Sikkerhedsrådet som et væsentligt led i FN's virksomhedsområde. Det er mit indtryk fra deltagelse i mange af FN's møder, at Sikkerhedsrådets effektivitet beror på, at de store er enige. Når især Sovjetunionen og USA enes om samme politik, virker FN aktivt. Hvis ikke, lammes FN. Et eksempel på, hvor store fremskridt, der kan nås, fik vi med atomprøvestop aftalen sidste sommer. Vi tilsluttede os aftalen, og der var ensstemmighed herom i Folketinget. Der vil uden tvivl blive tilsvarende ensstemmighed om en udvidelse af aftalen til at gælde alle kernevåbenforsøg.

Hrustjov: Jeg mener også, at meget afhænger af, at Sovjetunionen og USA enes., men USA er en meget kompliceret stat, som styres svagt og er ustadig i sin politik. Politikken er afhængig af konjunkturerne, som USA's præsident har sagt. Dets politik laves af dagbladene. USA er det mest uorganiserede samfund i verden. Forberedelserne til præsidentvalget viser, at man ingen agtelse har for almindelige mennesker, og befolkningen betragtes som "dumme dukker", der narres. Efter min mening er Lodge klogere end Nixon. Det er meget vanskeligt at træffe aftaler med USA; måske kan man nå til det, men ikke nu hvor der forestår et præsidentvalg. Men efter valget er der måske kommet en ny præsident, som må have to år for at lære sagerne at kende. Imidlertid har krisen i det caribiske hav været lærerig for amerikanerne, som ikke før ville anerkende fredelig sameksistens. Da jeg i sin tid forhandlede med Eisenhower, spurgte han mig, hvad fredelig sameksistens betød. Nu efter Cuba ved amerikanerne, hvad det betyder. Tidligere har krig været noget, der foregik fjernt fra USA. Men nu er det anderledes. Amerikanerne mener, at de selv kan sende tropper, hvorhen de vil, men det er farlig politik. Vi var overbeviste om, at amerikanerne ville angribe Cuba, og derfor sendte vi raketter dertil. De har spillet deres rolle, og efter at USA havde erklæret, at det ikke ville angribe Cuba, kunne de trækkes tilbage. Hvis USA krænker denne aftale, vil vi hjælpe Cuba, og det ville betyde krig. Kennedy forstod dette, og jeg tror også, at Johnson vil holde aftalen. Hvis USA laver invasion, og vi ikke straks svarer, betyder det, at vi lider nederlag.

Vi kan se, at amerikanerne er blevet mere fornuftige. De tilfangetagne fiskere er sendt tilbage til Cuba, og USA vil også andre steder søge fornuftige udveje, f.eks. i Sydvietnam. USA kan ikke undgå at lide nederlag her, men de ser ikke, hvordan de skal trække sig tilbage. Hvordan skulle det indrømme nederlaget forud for valget? Sådan er USA's demokrati.

Monopolkapitalismen vil bevare status quo, og det vil vi også, men vi forstår ikke det samme derved. Vi mener, at det betyder, at man ikke må krænke andre med magt og ikke blande sig i deres indre anliggender. Kapitalisterne beskylder os for undermineringsaktioner og siger, at koloniernes befrielse skyldes aktion udefra. Kapitalisterne vil gerne bevare de samfundsformer, der eksisterer i landene. Vore sympatier er på kolonifolkets side, og vi vil hjælpe med alt, hvad vi har. [...]

Det ville være udmærket at løse det tyske problem som Kina. Det er et socialpolitisk, ikke et nationalt spørgsmål. Det skal ikke, som Vesttyskland siger det, være de fire stormagter, der afgør Tysklandsspørgsmålet. Man kan ikke tvinge Østtyskland. Udbytterne er flygtet, og magten tilhører folket. Det er det mest demokratiske land i verden, og det overvejende flertal er tilfreds. De har selv valgt deres socialpolitiske system. I den vesttyske regerings erklæring om udviklingen i 1963 tales der meget om de væbnede styrker, der overstiger 400.000 mand. Det er rigtigt: det er den stærkeste NATO-magt i Europa. Vesttyskland søger samarbejde med Danmark. Jeg ved ikke, hvilke bånd der forbinder de to lande; det må være som rebet og den hængte mand. [...]

Krag: Deres fremstilling indeholder enkeltheder, jeg er enig i, f.eks. koloniernes frigørelse, og at samfundsudviklingen må gå videre. Her kan der ikke være nogen status quo. Der er andre ting, jeg ikke er enig i. Forholdene i Østtyskland er i mine øjne problematiske. Jeg har besøgt Berlin før muren. Jeg vil imidlertid ikke belaste vor samtale med en nærmere drøftelse af disse forhold. Jeg tror gerne, at der for Sovjetunionen er vanskeligheder ved at opretholde politisk og personlig kontakt med USA. Men det er alligevel absolut nødvendigt at fastholde og videreføre en sådan kontakt og til trods for alle vanskeligheder fortsætte med forhandlinger. Et lille land som Danmark har kun ringe indflydelse, men det har en pligt til at

blive ved med at gentage, at forhandlinger er nødvendige. Krigen skal undgås; de vanskeligheder, der vil vise sig, vil kun være små sammenlignet med en krigsødelæggelse.

Hrustjov: Jeg er ganske enig i fredelig sameksistens, og den forudsætter personlige kontakter. Derfor er f.eks. den direkte telefonforbindelse til den amerikanske præsident udmærket. Vi tager telefonen, før vi trykker på knapperne. Kennedy udviste stor fornuft i denne sag, og vi håber, at Johnson har samme principper. Vi har problemer, men de kan afgøres. F.eks. har vi forskellig opfattelse om nedrustningen. USA ønsker at nedfryse raketvåbnene, men samtidig siger McNamara, at USA overgår os med hensyn til raketter og atomvåben. Hvis der skal være balance, måtte vi derfor forøge vort antal. USA's politiske system er ikke i ligevægt, medens vort er som granit. Når arbejderklassen kommer til magten i USA, vil vi kunne få faste forbindelser. Jeg ved ikke, hvornår det sker, men det vil ske. Som det er nu, må vi støtte os til vore våben.

USA vil ikke have handelsforbindelser med os. Kennedy forstod, at dette er absurd og ville ændre forholdet, og jeg er overbevist om, at også Johnson kan se det. Men hvordan kan det ændres, når valget nærmer sig? Det er som i Sydvietnam-spørgsmålet, hvor USA ikke kan trække sig tilbage på grund af valget. Det er en sump, man ikke kan komme op af. Walter Lippmann, som er meget klog, og som jeg altid læser med interesse, er den amerikaner, der bedømmer situationen mest fornuftigt. Han mener også, at USA bør trække sig tilbage fra Sydvietnam.

Hvad vi to er uenige om, ved De godt. De er socialdemokrat, og vi er kommunister. Man kan senere blive enige om spørgsmål, man nu er uenige om, og forskellige meninger hindrer ikke, at man kan leve i fordragelighed.

Krag: Det sidste er jeg helt enig i. Med hensyn til regeringernes stabilitet vil jeg gerne indskyde den bemærkning, at også Sovjetunionen kan skifte regering, og at De er tilfreds med det.

Hrustjov: Det afhænger af, hvilke kredse man støtter sig til; det er hos os hele folket, og heri ligger forskellen i forhold til USA. Sovjetunionen er ikke et paradis, men der er sket umådelige fremskridt. [...]

Krag: [...] Vor vej har været anderledes end Sovjetunionens, men de resultater, arbejderklassen er nået til, er ikke ringere end den russiske arbejderklasses. Det vil De se, når De kommer til Danmark.

Hrustjov: Jeg kender allerede problemerne. Jeg nærer agtelse for de skandinaviske folk og ved, at der er en høj levestandard i Danmark, men der er truslen om arbejdsløshed. [...]

Krag: Når De kommer til Skandinavien, kan jeg vise Dem de arbejdsløses kontrolsteder, og De vil se, at der ingen arbejdsløse er.

Hrustjov: Som jeg tidligere sagde, er der stor forskel mellem socialdemokraterne og kommunisterne, men vi skal ikke løse disse problemer her. Det er det danske folk, der skal afgøre det. Om 10 år vil vi have overhalet Dem i alle henseender.

Krag: Det glæder mig. Jeg ønsker kun fremgang for det sovjetiske folk.

Hrustjov: I flere henseender har vi allerede overhalet Dem; vi har flere studenter, og måske har vi også en bedre skoleundervisning.

Krag: Jeg er enig i, at vi ikke kan løse alle disse problemer her. Jeg vil gerne vide, om man har haft tid til at overveje det spørgsmål om samhandelen, vi drøftede i går.

Hrustjov: Jeg spurgte udenrigshandelsministeren, som sagde, at det punkt, hvor man var mest forberedt, var køleskibene. Burmeister & Wain's direktør er jo i Moskva, og han håber sikkert, at statsministeren vil øve pres over for os og vil derfor ikke gå ind på vore betingelser. De må sige til ham, at han skal underskrive. Der er kun en ganske lille forskel på vore standpunkter. [...]

[...]

Krag: [...] Jeg vil også gerne nævne en sag, som vedrører fortiden. Der har i fire uger været ført dansk-sovjetiske erstatningsforhandlinger, som blev suspenderet den 14. februar for at forhandlerne kunne rådføre sig med deres regeringer. Man var dengang meget nær ved enden, og jeg vil derfor foreslå, at vi afslutter denne sag nu.

Gromyko: Vi er ikke enige i det danske forslag og agter at nedskrive et modforslag, som vi derefter må forhandle om.

Krag: Kan vi få dette forslag, medens jeg er her?

Hrustjov: Det vil ikke være fornuftigt at forbinde denne sag med Deres besøg. Vi har forhandlet om erstatningsspørgsmål i mange år, og det vil sikkert først blive løst, når begge parter er blevet trætte. Jeg vil dog gøre alt, hvad jeg kan for at opfylde Deres håb.

Krag: Sverige og Norge har fået en aftale.

Hrustjov: Spørgsmålet er endnu ikke modent. Vi må have mere tid, som det hedder i det klassisk bureaukratiske sprog.

Krag: De er ikke så overbevisende, når De taler om et bureaukratisk sprog.

Hrustjov: Det er rigtigt. Men jeg kan ikke påtage mig forpligtelser, vi ikke kan opfylde. Lad os hellere slå en streg over fortiden. Det er vanskeligt at afgøre, hvem der skylder noget til hvem. Det er et lille spørgsmål. Lad os hellere tale om nutiden. Hvorfor tale om en død kat.

Krag: Den mjaver stadig.

Hrustjov: Der er ingen grund til kunstige genoplivningsforsøg.

Krag: Jeg har endnu et lille spørgsmål. Fra tid til anden er der sovjetiske statsborgere, som ikke kan få lov til at komme til Danmark på familiebesøg, eller omvendt. Det er ofte menneskeligt gribende sager. Der er bl.a. en sag om en ung mand, som har indgået ægteskab med en sovjetisk kvinde, og som gerne vil have besøg af sin svigermoder.

Hrustjov: Det må han gerne få lov til. Det er meget sjældent, at man ønsker at få sin svigermoder.på besøg.

Krag: Jeg takker for denne velvilje, ligesom for den velvilje, vi har mødt i tidligere sager af denne art.

Den danske ambassade vil tage et par andre sager af denne art op med det sovjetiske udenrigsministerium. Der er bl.a. en sag om en dansk sydslesviger, som mod sin overbevisning måtte kæmpe i den tyske hær, og som er forsvundet under kampene i Rusland.

Hrustjov: Vi vil gerne hjælpe hans slægtninge, men han er sikkert blevet dræbt. Vi har ingen fanger tilbage. Hvis han levede, ville han være vendt hjem. Jeg var selv med i krigen. Der skete mange frygtelige ting. Jeg var i Stalingrad, da tyskerne overgav sig, og jeg så fangerne dø som fluer af kulde og underernæring.

Krag: Det bliver meget interessant at besøge denne by. Efter min opfattelse var to af de mest afgørende slag i krigen slagene ved Moskva og Stalingrad. Jeg er klar over, at det russiske folk har bragt meget store ofre, som fik afgørende betydning for hele verdens fremtid.

Hrustjov: Der var en tredje afgørende kamp, som blev bestemmende for det tyske nederlag, nemlig i Kursk buen i 1943, hvor jeg også selv var med. Efter dette slag overtog vi hele initiativet, og tyskerne rykkede aldrig mere frem.

(Hrustjov gav derefter en nærmere fremstilling af slaget ved Kursk).

Krigen er forbi nu, men tyskerne skal ikke glemme, hvad der skete. Hvis de vil udløse en krig nu, kan vi ødelægge Tyskland på en halv time. Jeg siger ikke dette for at true, men jeg så den tyske fanatisme under krigen. Vore atomvåben er ikke i Tyskland, men på vort eget territorium. De er skjult under jorden og kan ikke ødelægges. Vi kan derfor nå at gøre gengæld. Vi har gode raketter og prøver at få endnu bedre. jeg fik i går meddelelse fra vore skydebaner om, at en ny raket var prøvet med godt resultat. Hver gang videnskabsmændene siger, at de har konstrueret en ny og bedre raket, er vi nødt til at pumpe penge ud af statskassen for at producere den.

Krag: Vi må prøve at standse dette kapløb.

Hrustjov: Det foreslog vi i 1959 i FN. Vi behøver ingen krig. Vi vil overhale kapitalismen uden krig. Vi ønsker ikke at angribe Danmark for at indføre socialismen, for hvis vi angriber, bliver der intet tilbage af landet, og der vil derfor ikke kunne indføres socialisme.

Krag: Det er bedre at beskæftige sig med fredelige spørgsmål som samhandel og lignende. Vi er begge interesserede i fredelig sameksistens.

Moskva, den 26. februar 1964.

Kilde: UM 5 D 30a.